

Yksimielisen kuolinpesän mahdollisuus poiketa testamentista

Case Urpo Kangas

Perheasianajakurssi 8.-9.4.2022

Elina Sarelius & Markku Fredman

1

Legaatti

PK 11 luku 2 §: 2 §.

- Erityisjälkisäädös on täytettävä jakamattomasta pesästä.

PK 17 luku 1 §.

- Jakamattomasta pesästä täytettävä erityisjälkisäädös on pantava täytäntöön niin pian kuin se voi tapahtua tuottamatta haittaa kenellekään, jonka oikeus on pesän selvityksestä riippuvainen.
- Jos perinnönjako toimitetaan ennen kuin 1 momentissa tarkoitettu erityisjälkisäädös on täytetty tai siihen tarvittava omaisuus pantu erityiseen hoitoon, vastaavat osakkaat yhteisvastuullisesti jälkisäädöksen täytäntöönpanosta, niin kuin jakoa ei olisi toimitettu. Mitä osakkaat täten ovat joutuneet suorittamaan, on heidän kesken jaettava 18 luvun 7 §:n 2 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti.

Legaatin saajan oikeussuojakeinona on pesänselvittäjän hakeminen. Pesänselvittäjän tehtävänä on luovuttaa legaatti saajalleen.

Osakkaat eivät voi estää legaatin luovuttamista.

2

Perinnöstä ja testamentista luopuminen

PK 17 luku 2 a §.

- Perillisellä ja testamentinsaajalla on oikeus luopua oikeudestaan perittävän kuoltua, jolleivät he ole jo ryhtyneet sellaisiin toimiin, että heidän on katsottava ottaneen perinnön vastaan. Luopuminen on tehtävä kirjallisesti. Luopumisen sitovuudesta perillisen ja testamentinsaajan velkoihin säädetään konkurssilaissa (120/2004) ja ulosottokaassa (705/2007).

3

Osuuden luovuttaminen

PK 17 luku 3 §.

- Perillinen ja yleisjälkisäädöksen saaja voivat perittävän kuoltua luovuttaa toiselle pesäosuutensa. Luovutus on tehtävä kirjallisesti.

4

Osakkaiden oikeus sopia jaosta keskenään

PK 23 luku 3 §.

- Osakkaat saavat toimittaa perinnönjaon sopimallaan tavalla.

PK 23 luku 7 § I momentti

- Pesänjakajan on, jos kaikki osakkaat ovat tulleet saapuville, koetettava saada heidät sopimaan jaosta. Jos sopimus saadaan aikaan, jako on toimitettava sen mukaisesti.

5

Osakkaiden oikeus sopia jaosta keskenään

- Osakkaat voivat siis yksimielisiä ollessaan päättää poiketa testamentista esim. siten, että määräystä perinnöttömäksi tekemisestä tai jollekin menevästä pelkästä lakiosasta ei noudateta.
- Jonkun osakkaan osuuden pienentämisessä on kyse ko. tahon luopumisesta, joka ei edellytä muiden osakkaiden hyväksyntää.
- Mistä on kyse jos yksimieliset osakkaat päättävät, että joku ulkopuolinen taho saa pesästä jotain, mistä ei ole testamentilla määrätty?

6

Tarkoitemääräys

PK 11 luku 9 §.

- Jos omaisuudesta, joka on tuleva tietylle perilliselle tai testamentin saajalle, on annettu tarkoitemääräys, tulee saajan panna määräys täytäntöön. Muussa tapauksessa täytetään tarkoitemääräys jakamattomasta pesästä.

PK 22 luku 6 §.

- Mitä tässä luvussa on säädetty erityisjälkisäädöksestä, on vastaavasti sovellettava tarkoitemääräykseen.

7

3 Testamenttiin liitetyt tarkoitemääräykset

MERKITYSSISÄLTÖ. Tarkoitemääräys on testamentatun omaisuuden vallintaa koskeva määräys. Testamentin tekijä voi liittää testamenttiin ehdon, joka kaventaa tai laajentaa testamentilla omaisuutta saaneen henkilön normaalia omistajan määräämisvaltaa.

Tarkoitemääräys voi koskea joko sitä, että testamentin *saaja velvoitetaan* itse tekemään jotakin tai sitä, että testamentin *saajan tulee sallia* muiden tehdä jotakin, esimerkiksi käyttää testamentattua huoneistoa kokoustilana. Velvoite voi olla asetettu myös tarkoin määrätyn henkilöpiirin, esimerkiksi vain tietyssä asemassa olevien henkilöiden intressissä (*modus qualificatus*).⁹ Tarkoitemääräyksen täyttäminen ei ole vapaaehtoista. Se on velvoite, jonka laiminlyönti voi johtaa erityyppisiin sanktionluonteisiin toimiin testamentin saajaa vastaan.

8

Tarkoitemääräys

PK 22 luku 7 §.

- Jos tarkoitemääräyksen täytäntöönpano on laiminlyöty, on jokaisella, jolla saattaa olla etua määräyksen täytäntöönpanosta, sekä pesänselvittäjällä, testamentin toimeenpanijalla, eloonjääneellä puolisoilla, niin myös perillisellä ja yleisjälkimmäisyyden saajalla sekä perillisen tai yleisjälkimmäisyyden saajan jälkeläisellä oikeus ajaa siitä kannetta. Perillisellä on kanneoikeus silloinkin, kun hänellä ei ole osuutta pesään.
- Kun on kysymys määräyksestä yleishyödylliseen tarkoitukseen, voi aluehallintovirasto, jonka alueella täytäntöönpano on pääasiallisesti toimitettava, määrätä sopivan henkilön ajamaan kannetta.

9

Pesässä vain yksi osakas

- Laki ei aseta eri asemaan tilannetta, jossa pesässä on vain yksi osakas, esim. vainajan ainoa lapsi.
- Ongelma syntyy jos hänen hyväkseen tehdyssä testamentissa rajoitetaan hänen oikeuttaan pesän varoihin.
- Tarkoitemääräys pannaan täytäntöön, mutta entä jos kyse ei ole tarkoitemääräyksestä?

10

Esimerkki: ainoa lapsi saa jotain vasta kun täyttää 25-vuotta, ja senkin useassa erässä

- Testamentin mukaan ainoa perillinen saa kaiken omaisuuden, mutta ei heti.
- Lakiosan vaatimalla voi saada puolet välittömästi haltuunsa.
- Entä toinen puoli? Noudatetaanko testamenttia vai voiko pesän osakas päättää pesän jakamisesta haluamallaan tavalla – eli ”kaikki mulle nyt heti”.
- Tällaista tilannetta koski Case Urpo Kangas.

11

Helsingin käräjäoikeus 15.1.2021, L 18/28251

Peik Spolander, Suvi Lahtinen ja Joanna Randen

- Annikki Vin testamentin 6.9.2007 kohdan 7. mukaan Eva Tn on tullut saada pesästä perinnönjaossa hallintaansa lakiosaansa vastaava osuus perinnöstä. Loppuosa perinnöstä Eva Tn on tullut saada kymmenessä yhtä suuressa, 12 kuukauden välein erääntyvässä erässä.
- Tätä tehtävää hoitamaan perittävä oli määrännyt asianajaja Riitta Leppiniemen, jonka tuli testamentin toimeenpanijana huolehtia omaisuudesta Eva Tn lukuun.
- Testamentin mukaan mikäli Eva T ei hyväksy kohdan 7. määräystä, hän saa pesästä ainoastaan lakiosansa.

12

Kanne

- Eva Tn saamat perinnönennakot huomioon ottaen hänen lakiosansa tuli jaossa muodollisesti katetuksi. Loppuosa Eva Tlle perinnönjaossa 8.6.2015 tulleesta omaisuudesta käsitti yhteensä näiltä osin 874.918,01 euroa. Nämä varat pesänjakaja on jakanut pesästä suoraan Timo Riskalan ja hänen yhtiönsä Scaneuropa SA Oy:n hallintaan.
- Pesänjakaja on siten nimenomaisesti jakoratkaisussaan todennut, että
 - testamentti on osakkaiden nimenomaisesti hyväksymä ja lainvoimainen,
 - testamentti on pesänjakajaa velvoittava siltä osin, kun siinä on määrätty Eva Tn omaisuuden hoidosta lakiosan ylittäviltä osin

13

Kanne

- pesänjakaja on päättänyt testamentin täytäntöönpanon turvaamiseksi perittävän tarkoittamalla tavalla, että varat on sijoitettava varat Eva Tn nimiin avatulle tilille ja antaa tilin käyttöoikeuden Timo Riskalalle,
- pesänjakaja on päättänyt antaa Timo Riskalalle valtuutuksen realisoida tilillä olevia varoja ja sijoittaa niitä uudelleen Eva Tn nimiin, ja tämä määräys on annettu nimenomaisesti testamentin täytäntöönpanon turvaamiseksi, ja
- pesänjakaja on nimenomaisesti testamentin määräysten velvoittamana päättänyt sopia Timo Riskalan kanssa siitä, että Riskala Eva Tn toimeksiannosta huolehtii hallintaansa tulleen Eva Tn omaisuudesta päämiehen etua edistävällä tavalla testamentin 7. kohdan määräysten mukaisesti.
- Kangas on siirtänyt varat Riskalan hallintaan velvoittaen Riskalan hoitamaan Eva Tn omaisuutta testamentin 7 kohdassa yksilöidyllä tavalla.

14

Kanne

- Tässä asiassa onkin kyse sen arvioinnista, onko Kangas pesänselvittäjänä ja -jakajana saanut toteuttaa jakoa ja omaisuuden luovutusta toimeenpanemallaan tavalla. Kankaan menettelyvirhe on tapahtunut jo tässä vaiheessa. Moite tältä osin kohdistuu luovutustoimeen. Kankaan vastuu seuraa pesänselvittäjän ja –jakajan tekemästä jakopäätöksestä ja omaisuuden luovutuksesta sekä huolellisuusvelvoitteen rikkomisesta näitä toimia tehtäessä.
- Kankaan velvoitteiden täyttämistä on arvioitava siltä kannalta, onko Kankaalla pesänjakajana ollut oikeus ohittaa testaattorin Eva Tn perintöosan osalta antamat määräykset, ja onko Kankaalla pesänselvittäjänä ollut oikeus panna antamansa jakopäätös täytäntöön luovuttamalla omaisuus Timo Riskalan ja hänen yhtiönsä hallintaan

15

HKO tuomio

- Todistaja Leppiniemen kertomuksen, testamentin ja kantajaa koskevien lääkärintlausuntojen (todiste K14) perusteella on selvitetty, että testamentin tekijän tarkoituksena on testamentin 7. kohdan määräyksillä ollut turvata kantajan taloudellista asemaa hänen omilta toimiltaan.
- Käräjäoikeus katsoo, että tämä käy ilmi jo testamentin kirjauksesta, jonka mukaan kantaja on kykenemätön pitämään huolta omista taloudellisista asioistaan ja testamentin kohdan 7. määräyksistä.
- Vastaajan on jo tämän perusteella täytynyt ymmärtää testamentin tekijän mainittu tahto suojella kantajaa. Vastaajan 22.3.2017 Uudenmaan maistraatille lähettämän kirjelmän (todiste K5) perusteella vastaaja on jo ennen perinnönjakoa 8.6.2015 ollut tietoinen kantajan kykenemättömyydestä huolehtia taloudellisista asioistaan.

16

HKO tuomio

- Testamentin edellä mainittujen määräyksen perusteella testamentin tekijän ilmeisenä tarkoituksena on ollut kantajan omaisuuden pitäminen 7 b kohdassa määritellyn ajan turvallisesti sijoitettuna siten, ettei kantaja itse määrää tästä omaisuudesta testamentissa tarkoitettuna aikana. Tätä tarkoitusta varten testamentin tekijä oli määrännyt testamentin toimeenpanijaksi asianajaja Leppiniemen toteuttamaan testamenttia pitämällä omaisuuden hallussaan määrätyn ajan.

17

HKO tuomio

- Viimeksi mainitusta pykälästä ja myös perintökaaren 23 luvun 8 §:stä ilmenevän oikeusohjeen perusteella pesänjakajan on pyrittävä toimittamaan jako osakkaiden tahdon mukaisesti. **Kuitenkin myös testamentista ilmenevää testamentin tekijän tahtoa on noudatettava.**
- Perinnönjakokirjasta 8.6.2015 ilmenevä vastaajan Riskalan kanssa sopima omaisuuden hallinnasta testamentin 7 b kohdan mukaisesti ei ole ollut Riskalan ja kantajan suhteessa sitova määräys. Kantaja on voinut saada Riskalan hallinnoitavaksi sovitun omaisuuden halutessaan heti haltuunsa. Testamentin 7 c kohdan määräyksen mukaan kanteessa tarkoitettu omaisuus olisi tullut luovuttaa testamentin toimeenpanijaksi määrätyn asianajaja Leppiniemen hoitoon säilytettäväksi kantajan lukuun. Testamenttimääräyksestä ilmenee testamentin tekijän omaisuuden väliaikaisen hoitajan henkilöä koskeva valinta. Omaisuus olisi ollut luovutettavissa asianajaja Leppiniemen hoitoon siitä huolimatta, että häntä ei ole määrätty pesänselvittäjäksi tai jakajaksi.

18

HKO tuomio

- Käräjäoikeus katsoo, **ettei testamentti ole tulkittavissa niin, että vastaajan perinnönjakokirjasta 8.6.2015 ilmenevä kanteessa tarkoitettua omaisuutta koskeva jakoratkaisu olisi testamentin määräysten mukainen.**
- Menettelemällä tekemällään tavoin vastaaja on menetellyt vastoin testamentin 7 b ja c kohdan määräyksiä.
- Timo Riskala on Helsingin käräjäoikeuden 13.1.2020 antamalla tuomiolla 20/101210 (todiste 24 a) tuomittu kantajaan kohdistuneesta törkeästä kiskonnasta vankeusrangaistukseen ja maksamaan vahingonkorvauksia kantajalle. Käräjäoikeus oli vuonna 2017 määrännyt Timo Riskalan ja kolmen yhtiön omaisuutta pantavaksi takavarikkoon 874.000 euron arvosta. On riidatonta, että Riskalan tai hänen yhtiöidensä hallusta ei poliisitutkinnan aikana tai ulosotossa ole löydetty varoja.

19

HKO tuomio

- Kun vastaaja on määrätty Annikki V:n kuolinpesän pesänselvittäjäksi ja -jakajaksi, kuolinpesän omaisuus on määrätty pesänselvittäjän hallintoon. Pesänselvittäjän tehtävänä on perintökaaren 19 luvun 1 §:n mukaisesti ollut pitää huolta näin hallintoonsa tulleesta omaisuudesta. Vastaajan on hallintonsa aikana tullut huolehtia Annikki V:n testamentin 7 b ja c kohdan määräysten täyttymisestä. Hänen vastuunsa testamentatusta omaisuudesta jatkuu siihen saakka, kun omaisuus on testamentin 7 b ja c kohdan määräysten mukaisesti siirtynyt pois hänen hallinnastaan.
- Testamentin 7 b ja c kohdan määräysten ilmeinen **kantajan suojelutarkoitus huomioon ottaen, vastaaja ei ole voinut vapautua omaisuuden hallintaan liittyvästä vastuustaan kantajan tahdonilmaisulla poiketa näistä testamenttimääräyksistä.**

20

HKO tuomio

- Vastaaja ei ole myöskään millään tavalla valvonut kantajalle määrätyn omaisuuden hoitoa Riskalan hallussa tai selvittänyt Riskalan luotettavuutta. Käräjäoikeus katsoo vastaajan menetellen huolimattomasti luovuttaessaan kanteessa tarkoitetun omaisuuden Riskalan hallintaan. Kantajalle aiheutunut vahinko on syy-yhteydessä tähän vastaajan huolimattomuuteen. Käräjäoikeus katsoo vastaajan aiheuttaneen kantajalle 787.426,21 euron suuruisen vahingon, jonka hän on velvollinen korvaamaan.

21

HOVIOIKEUS 10.2.2022, S 21/524

- Kankaan vahingonkorvausvelvollisuus edellyttäisi, että Eva Tlle olisi aiheutunut vahinkoa, joka on välittömässä syy-yhteydessä Kankaan menettelyyn ja Kangas olisi aiheuttanut vahingon tahallaan tai ainakin huolimattomuudellaan.
- HO:n mukaan testamentin toimeenpanijan määräys on rauennut kun Kangas on määrätty pesänselvittäjäksi. Perinnönjakokirja on vastannut testamenttimääräyksiä paitsi, että varainhoitosopimusta ei tehty Nordean kanssa, vaan Tn toivomuksesta omaisuus luovutetaan Riskalan hallintaan sijoitettavaksi Eva Tn lukuun.

22

Hovioikeus

- Hovioikeuden mukaan Eva Tn oikeustoimikelpoisuutta ei ollut valtakirjan antamisen tai perinnönjaon aikaan rajoitettueikä muutoinkaan käynyt ilmi seikkoja, joiden vuoksi T ei olisi ollut oikeustoimikelpoinen. Maistraatti ei v. 2017 nähnyt edellytyksiä edunvalvojan hakemiseksi, v. 2018 määrättiin edunvalvoja.
- Pesänosakkaat voivat pesänjakajan määräyksestä huolimatta sopia pesän jakamisesta ja sopimus sitoo pesänjakajaa. **Testamenttiehtojen toteuttaminen on perillisten ja testamentinsaajien tahdon varassa ja yksimieliset pesänosakkaat voivat sopia jaosta testamentintekijän tahdonilmaisun vastaisesti, jos sopimus ei loukkaa kolmannen oikeutta.**

23

Hovioikeus

- Riskalalla on Tn antaman valtuutuksen nojalla voinut sopia perinnönjaon sisällöstä. Kangas on myös varmistanut Eva Tlta itseltään jaon olevan hänen tahtonsa mukainen. **Pesänjakajana Kangas on ollut velvollinen noudattamaan pesän osakkaiden tekemää sopimusta** eikä hän ole pesänjakajana menetellyt huolimattomasti.
- Testamentin toimeenpanija voidaan määrätä hallinnoimaan omaisuutta vielä jaon lainvoimaiseksi tulemisen jälkeenkin. Kangas on ollut pesänselvittäjä ja –jakaja ja pesänselvittäjän on annettava kullekin osakkaalle kuuluva omaisuus kun perinnönjako on toimitettu ja tullut lainvoimaiseksi.

24

Hovioikeus

- Vahinko ei ole syntynyt sen johdosta, että Kangas on luovuttanut varoja Riskalalle Tn antaman valtuutuksen perusteella. Jos omaisuus on sittemmin siirtynyt Riskalan toimesta tai muutoin pois Tn varallisuuspiiristä, vahinko ei ole syy-yhteydessä Kankaan menettelyyn. Asiassa ei ole ilmennyt, että Kankaan tiedossa olisi ollut seikkoja, joiden vuoksi olisi tullut epäillä omaisuuden joutuvan Tn ulottumattomiin.
- Kangas on menetellyt pesänselvittäjän huolellisuusvelvollisuuden mukaisesti.
- T korvaa Kankaan oikeudenkäyntikulut: KO: 13.880 e, HO: 75.936,86 e

25

Ajatuksia

- Nimi valtakirjassa: edelleen vahva asiakirja, vaikka olisi epäily allekirjoittajan ymmärryksestä/toiminnan järkevyydestä
- Pesänselvittäjän määräys syrjäyttää aina testamentin toimeenpanijan määräyksen vai vain kun on eri henkilöt?
- Onko testamentin tekijällä todellista mahdollisuutta määrätä omaisuudestaan, jos jaosta voidaan aina sopia ja pesänselvittäjällä velvollisuus luovuttaa omaisuus?
- Pelkällä toimeenpanijan määräyksellä on vaikea toimia, pankit, viranomaiset ym. eivät tunnista, EOA ratkaisu verohallinnon osalta

26

Hovioikeus vapautti pesänselvittäjänä ja pesänjakajana toimineen lakimiehen vahingonkorvausvastuusta

Helsingin käräjäoikeus oli 15.1.2021 antamallaan tuomiolla katsonut kuolinpesän pesänselvittäjänä ja -jakajana toimineen lakimiehen aiheuttaneen asiassa kantajana olleelle kuolinpesän osakkaalle 787.426,21 euron suuruisen vahingon ja oli velvoittanut hänet korvaamaan kantajalle tämän määrän korkoineen.

Testamentissa oli määrätty, että kantaja oli oikeutettu saamaan lainvoimaisen perinnönjaon jälkeen täyden omistus- ja hallinto-oikeuden lakiosansa vastaavaan osuuteen perinnöstä ja loput perintöosuudesta kymmenessä yhtä suuressa 12 kuukauden välein erääntyvissä erissä. Testamentin määräysten mukaan kantaja olisi oikeutettu saamaan ainoastaan lakiosansa, mikäli hän ei hyväksynyt tätä määrystä.

Perinnönjakokirjassa oli todettu muun ohella, että pesänjakaja oli testamentin määräysten velvoittamana sopinut kantajan asiamiehen kanssa siitä, että tämä huolehti kantajalle perinnönjaossa tulleen omaisuuden hoidosta. Perinnönjakokirjan mukaan kantajan asiamiehen oli otettava huomioon testamentin omaisuutta koskevat määräykset omaisuuden hoitamisesta sekä omaisuuden asteittaisesta siirtämisestä kantajan vapaaseen määräysvaltaan. Perinnönjakokirjan oli hyväksynyt ja allekirjoittanut kantajan puolesta hänen antamansa valtuutuksen nojalla hänen asiamiehensä.

Hovioikeus totesi tuomiossaan, että vahingonkorvausvastuu asiassa on edellyttänyt, että pesänselvittäjänä ja -jakajana toiminut lakimies olisi menetellyt huolimattomasti ja olisi menettelyllään aiheuttanut kantajalle vahinkoa. Hän oli ottanut huomioon testamentin määräykset siltä osin, että lakiosan ylittävä osuus oli määrätty tulevan kantajan hallintaan kymmenen vuoden kuluessa vuosittain jaettavina tasasuuruksina erinä. Vaikka perinnönjako oli toimitettu muodollisesti toimitusjakona, se oli perustunut kuolinpesän osakkaiden sopimukseen. Pesänjakaja on perintökaaren säännösten mukaan velvollinen toimittamaan perinnönjaon osakkaiden sopiman mukaisesti, jos sopimus ei loukannut kolmannen oikeutta.

Helsingin hovioikeus 10.2.2022, S 21/524

Hovioikeus totesi edelleen, että pesänselvittäjä oli perintökaaren säännösten nojalla ollut velvollinen luovuttamaan perintöosuuden osakkaille perinnönjakosopimuksen mukaisesti, kun perinnönjako oli tullut lainvoimaiseksi osakkaiden hyväksytyä jakosopimuksen. Määräys toimia pesänselvittäjänä ja samalla hänen velvollisuutensa olivat tuolloin päättyneet. Väitetty vahinko oli tapahtunut sen jälkeen, kun omaisuus oli siirtynyt kantajan antaman valtuutuksen nojalla kantajan asiamiehen hallintaan. Pesänselvittäjällä ei ole ollut aihetta epäillä sitä, että kantajan asiamies saattaisi omaisuuden kantajan väittämin tavoin tämän ulottumattomiin. Jos nämä varat ovat kantajan väittämin tavoin siirtyneet pois hänen varallisuuspiiristään, ei aiheutunut vahinko ollut enää syy-yhteydessä pesänselvittäjän menettelyyn.

Koska pesänselvittäjänä ja -jakajana toimineen lakimiehen ei ollut näytetty toimineen huolimattomasti eikä hänen menettelynsä myöskään ollut syy-yhteydessä väitettyyn vahinkoon, hovioikeus kumosi käräjäoikeuden tuomion ja vapautti hänet velvollisuudesta suorittaa kantajalle vahingonkorvausta.

Asian ovat ratkaisseet hovioikeuden neuvokset Jussi Heiskanen ja Aksu Jokinen sekä asessori Antti Ignatius. Ratkaisu on yksimielinen.

Lisätiedot: hovioikeuden neuvos Aksu Jokinen puh. 029 56 40637, aksu.jokinen@oikeus.fi.

Miten varmistaa testamentin täytäntöönpano tekijän haluamalla tavalla?

- Olisiko yksi keino, jolla testamentin tekijä voisi varmistaa tahtonsa toteutumisen se, että testamentissa määrätään pesään ylimääräinen yleistestamentinsaaja?
- Esim:
 - ”Lisäksi määrään, että 0,5 % pesän varoista menee asianajaja Riitta Leppiniemelle.”